
BÖLÜM 7

ARDAHAN'IN TURİZM DEĞERLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Hürriyet Çimen

GİRİŞ

Turizm ekonomik bir sektör olarak gerek ulusal gerekse bölgesel olarak yarattığı gelir istihdam ve altyapı olanakları ile kalkınmada olumlu etkiye sahiptir. Bölgeler arası kalkınmışlık düzeyinde her zaman bir farklılık yaşanmaktadır. Turizm sektörü bu konuda önemli katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Turizm sektörünün yapısı gereği özellikle sanayi bölgelerinden uzak yerlerde kurulmaktadır.

Yaygın olarak bilinen turizm türü kitle (deniz, kum, güneş) turizmidir. Kırsal bölgelerin turizm kapasitesine genel olarak alternatif turizm çeşitleri temsil etmektedir. Alternatif turizm; sosyal, doğal ve kültürel yapıdan beslenerek gelişmektedir. Alternatif turizm kavramı kitle turizminden uzaklaşmak, farklı yerleri görmek, kalabalıktan uzaklaşmak ve merakları gidermek isteyenlerin yoğun ilgi göstermesiyle gelişmektedir.

Alternatif turizmin kendi has özellikleri bulunmaktadır. Kitle turizmine göre çok daha küçük ölçeklidir. Küçük bölgeler ve bireyler tarafından geliştirilmektedir. Kültürel yapıyı ön plana çıkarmaktadır.

Alternatif turizm geliştirirken dikkat edilmesi gerekenler:

- Alternatif turizmin kapsadığı alan, bölgenin sahip olduğu turistik yapıları ve doğal çevreyi içine alacak şekilde oluşturulmalıdır.
- Alternatif turizm çeşitlerini oluşturan kaynakların kalitesini yükseltme, sürdürülebilirliğini sağlama ve genişletme üzerinde yoğunlaşılmalıdır.

- Destinasyonun doğal unsurlarının yanında tamamlayıcı özelliğe sahip olmalıdır.
- Yerelde geliştirme gereklidir.
- Sürdürülebilirlik dikkate alınmalıdır.
- Geliştirilen turizm çeşitleri, bölge halkının yaşam tarzına duyarlı olmalıdır.
- Yörenin ilgili her birimi katılım sağlayarak, destekleyici faaliyetlerde bulunmalıdır.
- Yöre insanının yaşam koşulları iyileştirilmelidir.
- Turist ve yöre insanının kültürel kaynaşması desteklenmelidir.
- Yatırımlarda (altyapı, eğitim, vb.) öncelikli olanların yapılması sağlanmalıdır.
- Yörenin toplumsal ve çevresel taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve bu kapasitenin üstüne çıkılmaması gerekmektedir.
- Alternatif turizm faaliyetinden etkilenen her türlü unsurun gelir ve gider analizleri yapılmalıdır.
- Toplumda olabilecek değişime karşı olumlu tutum alınmalı, yapıcı tepkiler verilmelidir.

Türkiye’de alternatif turizm iki türlü ürün gelişimi gözlenmektedir. Birinci grupta doğal ve sağlık ağırlıklı, dinî içeriklerin olduğu, bunun yanında balon ve spor turizmini de içine alan çeşitler; ikinci grupta ise birinciyle ilişkili içinde olan kamp ve karavan turizmi, kış (kar) turizmi, kuş gözlemciliği, av turizmi ve golf turizmi şeklindedir. Türk turizm sektörünün alternatif turizm çeşitlerinden beklentisi yüksektir. Turizmden sağlanan ekonomik kazançların yanında yaşam kalitesini yükseltmesi açısından alternatif turizmin Türkiye için geliştirilmesi gereken önemli bir turistik politika unsurudur. Alternatif turizmin gelişmesi ile gelirin yanında doğal ve kültürel varlıkların korunması mümkün olmaktadır.

Ardahan ilinin konumu, tarihi, kültürel yapısı, iklimi ve yükseltisi nedeniyle birçok turizm çeşidine ev sahipliği yapabilecek durumdadır. Bu çalışmada Ardahan ilinin turizm değerleri derlenmeye çalışılmıştır.

1. ARDAHAN İLİNİN TARİHİ VE COĞRAFİ KONUMU

Ardahan ili 1992 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Kars'ın bir ilçesi iken il olmuştur. Coğrafi konum olarak Türkiye'nin Artvin'le beraber kuzeydoğu sınırında yer almaktadır. İlin yüz ölçümü beş bin km² dir. Ardahan ilinin ilçeleri, Göle, Hanak, Çıldır, Damal ve Posof'tur. Posof ilçesinin rakımı 1500 m olup diğer tüm ilçe ve il merkezi 1850-1950 m yüksekliğinde rakıma bağlı olarak Posof ilçesinin iklimi diğer ilçelerden farklıdır. Posof ilçesi, mikro klima özelliği göstermektedir (Ardahan İl Çevre Durum Raporu, 2009).

Harita: Ardahan İlinin Konumu

Kaynak: http://cogrfayaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari5.html

Ardahan'ın kuruş tarihini belirlemeye yönelik yapılan araştırmalardan, (MÖ 3500-2000) Eski Tunç Çağı Dönemi'ne ait yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır. Kaleler ve Kuleler Şehri olarak adlandırılan ilin mimarisi Osmanlı Dönemi'ne kadar tamir ve genişletmeler yapılarak gelmiştir (Gündoğdu, 2000).

İlin alternatif turizm potansiyelini oluşturan tarihî ve coğrafi varlıkların yanında kültürel ve sportif olgularında varlığı söz konusudur. Gün geçtikçe turizm eğilimlerinde doğaya ya yönelim artmaktadır. Kentsel yoğunluktan kurtulmak isteyenlerin doğa turizmi, ekoturizm, yeşil turizm, kırsal turizmi Ardahan'da uygulaması mümkündür. Bunun yanında Ardahan'ın diğer bir-

çok ilde olmayan kendine has birçok kültürel ve folklorik özellikleri de bulunmaktadır (Çimen, 2014).

Tarih ve kültür turizmi Ardahan'da turistik değeri olan birçok mimari eser bulunmaktadır. Bu eserler türlerine göre aşağıda sıralanmıştır.

Ardahan ili eserleri eserin türü sayısı

Sivil mimarlık örneği 14

Dinî yapılar 28

Kültürel yapılar 16

İdari yapılar 4

Askerî yapılar 22

Mezarlıklar 20

Şehitlikler 11

Anıt ve abideler 1

Kalıntılar 13

TOPLAM 129

Ardahan'da 23 adet sit alanı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:

Taşköprü Kitabeleri: Çıldır ilçe merkezine 30 km uzaklıkta bulunan Taşköprü köyünün kuzeyinde yer alan büyük bir kaya üzerine kazınmış bir kitabelerdir. Bölgede bulunan en eski kitabe olduğu bilinen yazıtın Urartu krallarından II. Sarduri tarafından yaptırıldığı ifade edilmektedir (Gündoğdu, 2000).

Fotoğraf: Taşköprü Kitabeleri

Akçakale Ada Şehri Kalıntıları: Çıldır Gölü'nde bulunan Akçakale Adası, birinci derecede arkeolojik sit alanıdır. Ada üzerinde birçok tarihî yapı kalıntıları mevcuttur. Üzerinde arkeolojik çalışmalar devam etmektedir. Çıldır Gölü kıyısında kurulan Akçakale köyünün hemen önünde bulunmaktadır (www.ardahankulturturizm.gov.tr).

Fotoğraf: Akçakale adası

Ardahan'ın diğer tarihî değerine bakıldığında Ardahan Kalesi, Ardahan Merkez Mevlit Efendi Camisi (1701), Posof Merkez Camisi (1868), Derviş Bey Camisi (1869) gibi yapıların yanında ilin her köşesinde büyük ölçüde tahrip olmuş birçok kale ve kule bulunmaktadır (Çimen 2014).

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün tescillediği Haşimoğlu Rasim Bey Konağı ve Dursun Soylu Konağı sivil mimarinin ve taş işçiliğinin güzel örneklerinden olmasının yanında Haşimoğlu Rasim Bey Konağı Ardahan Kongresi'nin yapıldığı bina olması ve bölgesel bir hükümet kurulma kararının alınması bakımında ayrı bir öneme sahiptir (www.ardahankulturturizm.gov.tr).

Fotoğraf: Haşimoğlu Rasim Bey Konağı

Ardahan'ın diğer doğal güzelliklerinin başında yaylaları gelmektedir. Bunlar arasında en çok ziyaret edilen yaylalar Bülbilan, Yalnızçam, Gümüş Kavak, Âşık Zülali, Okçuoğlu, Canibek 2500 m yükseklikte bulunmaktadır. Bu yaylar, yayla turizmi açısından önemli potansiyele sahiptir. Yayla turizmini cazip kılan unsurların başında yükseklik, serin ve kuru hava gelmektedir. Yayla turizminde dikkat edilmesi gereken nokta, temiz hava olmasına karşın oksijen miktarındaki azlıktır. İlk iki hafta için adım atmak bile yorucu olmaktadır. İki hafta sonrasında hemoglobinin miktarındaki artış bir nebze hareketi ve nefes almayı kolaylaştırmaktadır (Ardahan İl Çevre Durum Raporu, 2009).

Ardahan'ın, yemek zenginliği fazla olmamakla birlikte gastronomi turizmi açısından kendine has yemekleri ile ilgi çekmektedir. Hamur işi ağırlıklı yemekler, bölgenin kır çiçeklerinden beslenen ineklerin sütünden yapılan tereyağı ile eşsiz lezzetler yaratılmaktadır. Bölgede toplanan kır bitkilerinden yapılan yemekler ve çorbalarda organik olması ve kendine özgü tatlarla sahip olması bakımından oldukça caziptir. Ulusal üne sahip lezzetleri başında yörede yetiştirilen kaz, kaşar ve bal gelmektedir (<http://www.serka.gov.tr>).

1.1. Ardahan Mutfağı

Ardahan'ın mutfağında bulunan yiyecekler incelendiğinde çoğunlukla hayvansal ürünler (kaz, et, süt, peynir çeşitleri, tereyağı, yoğurt), tarımsal ürünler (buğday, arpa, patates, yabani bitkiler) oluşturmaktadır. Posof ilçesi (1400 rakım) hariç diğer ilçelerde meyve ve sebze yetiştiriciliği oldukça sınırlıdır (Çimen 2016).

Ardahan yöresi yemeklerini önemli kılan başlıca iki unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, toprak ve havanın kirlenmemiş olmasıdır. Bu, yiyecekleri organik kılmaktadır. İkincisi ise Ardahan yemeklerinin temel maddesinin tereyağı olmasıdır. Her yemeğe katılmasının yanında kızartmalarda bile tereyağı kullanılmaktadır. Bu da yemekleri sağlıklı, doğal, besleyici ve lezzetli kılmaktadır.

Çizelge: Ardahan ilinde tespit edilen yiyeceklerin sınıflandırılması

ÇORBALAR	HAMUR İŞLERİ	BİTKİLER	YEMEKLER
Kesme aşı	Kete	Ebekömeci	Fırında kaz
Evelik aşı	Katmer	Evelik	Kaz pilavı
Helle aşı	Bişi	Cil	Aş otlu sulu köfte
Süt Aşı	Mafiş	Pancar	Piti
Isırğan (Cincar) çorbası	Nezih	İnekmemesi	Evelik sarması
Yarpuz çorbası	Feselli	Isırğan (Cincar)	Etli mantı (Hangel)
Aş otu çorbası	Sinor	Cacık	Haşıl
Kıymı çorbası	Eğirdek	Telce	Kuzu etli bulgur pilavı
Cacık aşı	Ovmaç	Yemlik	Hangel (patetesli)
Soğuk su aşı	İşkil	Kıymı	Közleme
Purşuk (Ayran) aşı	DİĞER GIDALAR	Dida	Girik
EKMEKLER	Teryağ	Madımak (Kuşekmeği)	Dövmeç
Pağaç	Yoğurt	Kuzukulağı	Harşo
Yufka	Kaymak	Çemen	Sinialtı
Gilik	Kurut (Keş)	Anık	Kuymak
Gorgola	Çökelek	Eşşekturpu	Tepsi mantısı

TURŞULAR	Çeçil	Kazımoğlu	Cırıhta
Kıymı turşusu	Tuluk	Lele	TATLILAR
Kazayağı otu turşusu	Soharış	Dübbe	Helva
Kocabaş turşusu	Uğra	Acıgıcı	Aşure
	Kavurga	Devetabanı	Reçeller
	Et Kurutma (Tike)	Köbuh	Hasuta
	Hedik	Meclih	Bulamaç tatlısı
		Kömeç	
Körmen			

Kaynak: Çimen H. (2016), Gastronomi Turizmi Açısından Ardahan Mutfağının Önemi, Karadeniz, 2016; (32).

2. Ardahan'ın Doğal ve Tarihi Değerleri

Çıldır Gölü: Doğu Anadolu Bölgesinde Van Gölü'nden sonraki ikinci büyük göl Çıldır Gölü'dür. 1.950 m yükseklikteki göl kış mevsiminde çok çabuk ve kalın buz tabakasıyla kaplanmaktadır. Gölün buzla kaplanması emsalsiz bir turistik cazibe kazandırmaktadır. Çünkü göl yüzeyinde yürüyüş, paten, atlı kızak gezisi hatta otomobille gezinti yapmak mümkün olmaktadır. Gölde karabatak, balıkçıl, tulumboğaz ve martı gibi kuş çeşitlerini görmek mümkündür. Çıldır Gölü'nde avlanan sarıbalık (sazan) birçok yerde bu kadar lezzetli değildir. Bölgeye gelen ziyaretçiler en az bir kez bu balıktan yemektedir.

Fotoğraf: Çıldır Gölü atlı kızak gezintisi

Kış aylarında Çıldır Gölü'nü ziyaret edenler donmuş göl üzerinde mutlaka atlı kızağa binmektedir. 2013 yılında başlanan Altın At Şöleni, Çıldır Gölü'nün donmuş yüzeyinde yapılmaktadır. Bu etkinlikler ilk olmasının yanında turistik çekiciliği yüksek aktivitelerdir (Çimen 2014).

Aktaş (Karsak-Hozapın) Gölü: Türkiye-Gürcistan sınırında yüksek platoda yer alan sığ bir tektonik göl olup bir kısmı Gürcistan sınırları içindedir. Göl 22 km² alana sahiptir. 1.794 m yükseklikte olan göl kapalı bir havza içindedir. Gölün suyunda soda bulunmaktadır. Aktaş Gölü'ne birçok kuş türü uğramaktadır. Kadife ördeğin Türkiye'de bilinen en büyük popülasyonu burada bulunmaktadır. Ak pelikan ve tepeli pelikan türleri bu gölde üreme göstermektedir. Bu kuşların birlikte üredikleri tek alan olması bakımından da oldukça önemlidir.

Kaleler ve Kuleler: Ardahan tarih boyunca göç ve ticaret yolları üzerinde olmasının yanında verimli toprakları sayesinde sürekli istilalara uğramıştır. Bu nedenle bölgeyi hakimiyet altına alan krallıklar bir çok kale ve kule inşa etmiştir. İl, Kaleler ve Kuleler Kenti olarak anılmaktadır.

Fotoğraf: Ardahan Kalesi

Akçakale Adası: Çıldır Gölü'nde yer alan bu adada eski bina kalıntıları mevcuttur. Yaklaşık 10 bin yıllık bir tarihe sahiptir. Antik kent olan Akçakale Ada Şehri'nde, Neolitik Dönem'den günümüze kadar uzanan pek çok mimari yapının kalıntıları bulunmaktadır. Akçakale Ada Şehri, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı" olarak tescil edilerek "arkeolojik ve doğal sit alanı" ilan edilmiştir (Çimen 2014).

Fotoğraf: Akçakale Adası, Çıldır Gölü

Damal Atatürk Silueti: Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Damal ilçesinde bulunan Karadağ yamaçlarına yansıyan siluet 1995 yılından beri festival eşliğinde izlenmektedir. Her yıl 15 Haziran - 15 Temmuz arasında saat 18.03 ile 18.10 arasında siluet fotoğrafta olduğu gibi gözükmektedir. Damal'ın Atatürk Mahallesi (Yukarı Gündüş Köyü) Karadağ Tepesi'nde oluşmaktadır (Çimen 2014).

Fotoğraf: Atatürk Silueti, Damal

3. Ardahan'ın Kültürel Değerleri

Türkmen Kültürü: Çoğunluğunun Hanak ilçesinin kuzeyi ve Damal ilçesinde yaşadığı Türkmenlerin yüzyıllardır korunmuş kültürlerinin önemli bir kısmı hâlâ yaşamaktadır. Gelenekleri, kıyafetleri canlılığını korumaktadır. Özellikle kadınların Orta Asya Oğuz Türklerinin kıyafetlerini olduğu gibi kullanmaları dikkat çekmektedir. Bu kıyafetler giyenin yaşını, sosyal durumunu ve ekonomik gücünü ve medeni durumunu göstermesi açısından kıymetlidir (Çimen 2014).

Fotoğraf: Türkmen geleneksel kıyafeti

Türkmen kadın kıyafetlerinin küçük birer kopyası olan “Damal bebeği”, Japonya’da yapılan *Yöresel Folklorik Bebekler Yarışması*’nda (1996) el emeği kategorisinde dünya birincisi olmuştur. Geleneksel kıyafetler saya, üç etek, üç peşli gibi adlarla anılmaktadır. Bu kıyafetlerle tarihi ve kültürel bir değer yüzyıllardan günümüze taşınmaktadır (<http://www.cagla.eu/damalbebekleri.html>).

Fotoğraf: Damal bebeği

Âşıklık Kültürü: Orta Asya, Kafkas ve Doğu Anadolu'nun ortak değeri olan âşıklık geleneği Ardahan'ın özellikle Çıldır ilçesinde yaygındır. Âşıklık geleneği usta-çırak ilişkisi ile kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden Âşık Şenlik (1853-1913) Çıldır'da yaşamıştır. 93 Harbi'nde Rus işgaline karşı söylemiş olduğu koçaklamalar ile direnişin sembolü olmuştur. Âşık Şenlik mezarı ve yaşadığı ev Çıldır ilçesinde bulunmaktadır. Âşık Şenlik'in adına düzenlenen Âşık Şenlik Kültür Festivali, uluslararası katılımın yüksek olduğu etkinlikler arasındadır.

Fotoğraf: Âşık Şenlik Heykeli (Çıldır)

Âşık Zülali (1873-1956) diğer bir önemli aşıklarımızdandır. Diğer bir tanınmış ozan Şeref Taşlıova 2008 yılında UNESCO'nun yaşayan insan hazinesi olarak kabul edilmiştir (www.unesco.org.tr). Taşlıova, bölgenin hikâyelerini derlemiş ve sözlü tarihinin korunmasına katkı sağlamıştır.

4. Ardahan'da Doğa Turizmi Değerleri

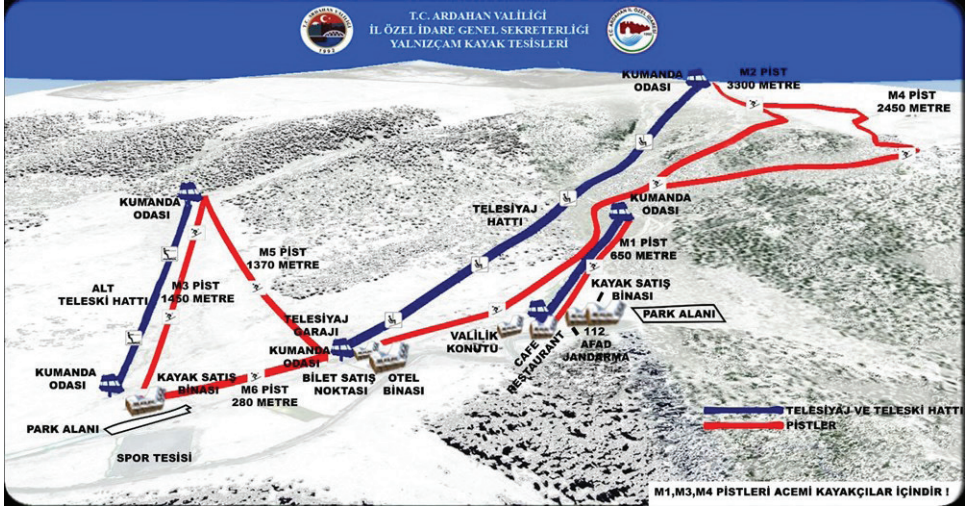
Doğa turizmini merkezinde nadir olan doğal alanların ziyareti vardır. Doğa turizmi; ekoturizm, macera turizmi, ekstraktif turizm (değerli taş ve maden çıkarma-fos-sicking) yaban hayatı turizmi, eco-lodges/konaklama-doğal dinlenme yerleri olarak 5 gruba ayrılabilir. Ekoturizm doğa turizminin alt kategorisi olarak görülmektedir.

Çizelge 9. Ardahan'ın ekoturizm potansiyeli / Başlıca ekoturizm etkinlikleri

Ekoturizm Türleri	Özellikleri
Yayla Turizmi	Yayla turizmi, kısa süreli konaklama amacıyla yüksek rakımlı yerlerde yaptıkları turizm faaliyetidir.
Dağ Turizmi	Bireysel olarak veya küçük gruplar hâlinde yapılır. Dağcılık doğal çevre üzerinde toprak aşınması görsel kirlilik gibi olumsuz etkiler yaratabilir.
Trekking/ Doğa Yürüyüşü	Dağlarda, ormanlarda ve yaylalarda belirli mesafeyi kapsayan günlük doğa yürüyüşleridir. Küçük gruplar hâlinde yapıldığı için doğada oluşturdukları problemlerin etkisi yumuşak boyuttur.
Kara Yolu Seyahati (Over Land Tourism)	Geleneksel yaşam ve coğrafi açıdan dünyanın ilginç ülkelerinde yapılan uzun süreli kara yolu gezileridir.
Kuş Gözlemciliği	Göçmen kuşların izlendiği yollar boyunca yürüyerek kuşları gözlemek ve bu yolla doğayı tanımak amaçlı ekoturizm türüdür.
Yaban Hayatı (Fauna) Gözlemciliği	Vahşi ve doğal yaşamın gözlemlenmesini konu alan turizm çeşididir. Kenya, Belize ve Güney Afrika bu alanda önde gelen yerlerdir.
Atlı Doğa Yürüyüşü	3-5 kişilik gruplar hâlinde tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu yörelerde gününbirlik veya birkaç günlük gezi programları yapılmaktadır.
Botanik Turizmi	Uzman rehber eşliğinde yapılan, bilimsel nitelik taşıyan bir ekoturizm çeşididir.
Bisiklet Turizmi	Yeni yaygınlaşmaya başlayan, doğanın yol olmayan derinliklerine gidebilme ve aynı zamanda sürat yapabilme imkanı sağlayan sportif bir ekoturizm türüdür.
Av ve Yaban Hayatı Gözlemciliği Turizmi	Türkiye önemli av turizm alanlarına sahiptir. Coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından zengindir. Av alanları Milli Parklar, Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğüne belirlenmektedir.
Tarım ve Çiftlik Turizmi	Kırsal alanlarda konaklama ve etkinlikler çiftliklerde yapılıyorsa "çiftlik turizmi" olarak adlandırılır. Doğal hayatı birebir yaşamak isteyen ekoturistler tarafından tercih edilir.
Olta balıkçılığı	Kura Nehri, Çıldır Gölü
Akarsu Turizmi	Akarsu turizmi, kanyonları bol olan ve debisi yüksek nehirlerde yapılabilmektedir. Kanoculuk ve rafting olmak üzere başlıca iki akarsu sporu vardır. Kura Nehri belirli yerlerinde bu imkanı sağlamaktadır.
Yön Bulma Sporu (Orienting)	Yön bulma sporu, yön bulucuların detaylı harita ve pusula kullanarak arazide belli noktaya ulaşmayı hedefledikleri bir spor türüdür.
Macera Turizmi	Ekoturizm etkinliklerinin aktif bir formudur.

5. KIŞ TURİZMİ DEĞERLERİ

Yalnızçam Kayak Merkezi ilin bir diğer turistik değeridir. Başlangıç ve orta düzeydeki pistler kayak ve board sporları için uygundur. Kayak tesisinde iki adet teleski ve bir adet telesiyej bulunmaktadır. Tesiste konaklama ve yeme-içme tesisleri ile kayak kiralama yerleri de mevcuttur.

Fotoğraf: Yalnızçam kayak tesisi ve pistleri

Yapılan alan taramasında buz ve kar turizmi (Zhang , Xiaocui ve Xu: 2014), buz ve kar sporları turizmi (Zhanqiang, Chuntian ve Fuxing: 2015), buz sporları turizmi terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırmada buza dayalı kabul edilen bu turizm hareketinin kar ile temelden ilgili olmadığı ve spordan daha fazlasını ifade ettiği için "buz turizmi" terimi kullanılmıştır.

Turizm motivasyonlarından eğlenme, merak ve yenilik isteği, fantezi ve yenilik arama güdeleri içinde değerlendirildiğinde (Rızaoğlu, 2003: 60-66) göl yüzeyinde buz turizmi özellikle macera seven günübirlikçi ve turistler için önemli bir motivasyon kaynağı olabilir. Nitekim klimatizm yani iklimden faydalanmaya dayalı turizm açısından bakıldığında (Tunç ve Saç 1998: 22) deniz seviyesinden 1959 m yükseklikte bulunan Çıldır Gölü buz turizmi bakımından elverişlilik arz etmektedir.

Buz turizmi az gelişmiş dağlık-kırsal alanlarda tarım ekonomisine katkı sağlayacak bir alternatif turizm türü olması yanında sürdürülebilir turizm açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır. Turizmin doğal kaynaklara zarar ver-

memesi öncelikli olup (Kuvan, 2000) planlama boyutunda yerel halkın katılımı da gözetilerek küçük ölçekte turizm etkinlikleri planlanır (Kuter ve Ünal, 2009). Bu açıdan bakıldığında buz yüzeyindeki etkinliklerin gölün su ekosistemine zarar vermemesi ve turizm sezonu boyunca etkin bir atık yönetimi sayesinde sürdürülebilir buz turizmi mümkün olabilir. Ancak turizm etkinliklerinin sürdürülebilir kategorisinde olabilmesi için sadece ekolojik veya çevresel ortam koşullarına duyarlılık değil, yanı sıra turist akışı ve topluma fayda kriterlerini de sağlamak gerekmektedir (UNEP, 2003). Bu araştırmada her yıl aralık-mart ayları arasındaki 4 aylık devrede yüzey suları donan Çıldır Gölü'nün buz turizmi potansiyeli tartışılmaktadır. Buza dayalı turizm olarak da adlandırılabilen bu turizm faaliyetinde farklı sportif etkinliklere dayalı kısa süreli etkinlikler günümüzde sadece şubat ayı içinde bir günlük geleneksel olarak yapılan Çıldır Altın At Festivali esnasında gerçekleştirilmektedir.

Yaz aylarında Ardahan'da yapılabilecek su sporları:

Rüzgâr sörfü

Kano

Sualtı sporları

Yelken

Yüzme

Kış aylarında yapılabilecek buz sporları

Atlı kızak gezintileri

Buz pateni

Buz hokeyi

Kayak koşusu

Atv turları

Kar motoru turları

Atlı geziler

Buzda olta balıkçılığı

Buzdan heykel ve rölyefler

Belirlenen bu spor etkinliklerinin proje döneminde uygulamaları yapılarak Türkiye'nin en önemli buz turizm potansiyeline sahip olan Çıldır Gölü'nün tanıtımının sağlanması amaçlanmaktadır.

Yaz aylarında su sporlarının yanı sıra donma evresinin uzunluğuna bağlı olarak bu göllerden kış sporlarına dayalı turizm fırsatları yaratmak mümkündür. Bu sayede sosyoekonomik açıdan geri kalmış bölge için Çıldır Gölü önemli bir fırsat olarak görünmektedir. Çıldır Gölü üzerinde yapılan deneysel ve gözlemsel çalışmalar sonucunda turizm açısından değerlendirilebilecek temel etkinlikler; atlı kızak gezintileri, buz üzerinde balıkçılık, buz pateni, buz hokeyi, kayak koşusu, Atv turları, kar motoru turları, atlı geziler, buzda olta balıkçılığı ve buzdan heykel ve rölyefler yapma şeklinde önerilebilir. Göl çevresinde alt yapının iyileştirilmesi tesis olanaklarının geliştirilmesi ile ziyaretçi sayısı artacaktır.

6. TARİH VE KÜLTÜR TURİZMİ

Tarihsel kaynaklar, geçmiş medeniyetlerin ve çağların yaşayan fiziksel unsurları olarak turistler için çekiciliğe sahiptir (Özgüç, 2011). Ardahan çoğu harap olsa bile birçok tarihî esere sahiptir. Bunlar arasında kaleler, şapeller, camiler, taş işçiliğinin güzel örnekleri olan evler, hamamlar, çeşmeler ve heykeller bulunmaktadır (Ertuğrul, 2004). İlin en önemli arkeolojik değerlerinin arasında bulunan Akçakale Adası kalıntıları yer alır. Ada I. derece arkeolojik sit alanıdır. Ardahan'da bulunan kaleler; Ardahan Kalesi, Şeytan Kalesi, Kara Kale, Cak Kalesi, Savaşır Kalesi, Kışlahanak (Avcılar) Kalesi, Kazan Kalesi, Orağaz Kalesi, Altaş Kalesi, Kurt Kale, Sevimli Kalesi, Kinzi Kalesi, Kol Kale, Kırnav Kale, Ölçek Köyü Kalesi ve Mere Kalesi'dir (Gündoğdu, 2000). İlde bulunan tarihî camilerden Mevlit Efendi Camisi, Arap (Yanık) Camisi, Müderris İbrahim Efendi Camisi, Derviş Bey Camisi, Ölçek Köyü Camisi, Dedeşen Köyü Camisi ve Posof Merkez Camisi öneme sahiptir. İldeki kiliseler; Ölçek Köyü Kilisesi, Övündü Kilisesi, Sensop Kilisesi olarak sıralanabilir. İlde 15-20 civarında şapel bulunmaktadır (Ertuğrul, 2004). Bunların dışında birçok kule, türbe, mezar taşları ve köprüler de mevcuttur.

Festival ve Şenlikler: Ardahan'da yılın farklı dönemlerinde birçok festival ve şenlik düzenlenmektedir. Giderek daha geniş kitlelere hitap etmeye başlayan bu etkinliklerin en önemlileri arasında Ardahan Bal Festivali, Göle Kaşar Festivali, Çıldır Göl Festivali, Çıldır Kar ve Buz Festivali, Bağdeşen-Bülbülhan Yayla Şenlikleri, Atatürk'ün İzinde Damal Şenlikleri, Ardahan Âşık Şenlikleri, Posof 19 Mayıs Şenlikleri, Canibek Yayla Şenlikleri, Hoçvan Yayla Şenlikleri, Posof Âşıklar Şöleni ve Çıldır Altın At Şöleni sayılabilir. Artık geleneksel hâle gelen bu festival ve şenlikler ile bölgenin sahip olduğu tarihî ve doğal değerlerin ülke çapında tanıtımı yapılarak il genelinde turizmin gelişmesine katkıda

bulunulması hedeflenmektedir. Ancak pandemi ve diğer etkenlerden dolayı bu festivallerin bazıları yapılamamıştır. Bu etkinlikler günümüzde özellikle bölgeden göç etmiş insanların yoğun ilgisini çekmektedir.

SONUÇ

Ardahan, Türkiye'nin ulaşımı en zor ve en uzak illerinden biridir. İldeki nüfus yoğunluğunun düşük olması ve ekonomisinin hayvancılık üzerine olması gelişimini olumsuz etkilemektedir. Zira kırsal yapının hâkim olması kentin büyümesine engel olmaktadır. Bunun yanında nüfusun artmıyor olması doğanın, tarihin ve geleneklerin korunmasına bozulmasının yavaş olmasına neden olmaktadır. Turizm açısından bölgenin cazibesi bu nedenle artmaktadır.

İlin tarihi, iklimi, yükseltisi ve kültürü birçok turizm çeşidinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bunlar arasında en önemlileri; Çıldır Gölü'nün buz tutması nedeniyle emsalsiz bir kış turizm alanının oluşmasıdır. 16 kilometrekare alanın 70 cm buz kalınlığıyla her türlü buz sporlarına ve etkinliklerine olanak sağlaması turizmin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Buz üzerindeki etkinlikleri izlemeye yerli ve yabancı birçok fotoğraf meraklısı gelmektedir. Diğer yandan Yanlızçam Kayak Merkezi de önemli bir turizm merkezi olma yolunda ilerlemektedir. Bölgede ve Türkiye genelinde kayak tesislerinin varlığı bu tesisin gelişmesine engel gibi görünse bile kış mevsiminin uzunluğu ve kar kalitesi sayesinde cazibesi artacaktır. Bunlara ek olarak bölgenin iklim kalitesi ve yüksekliği sayesinde temiz ve kuru havaya sahiptir. Özellikle yükselti antrenmanları için ve yayla turizmi için eşsiz değerdedir. Henüz bu alanda gelişmeler olmamasına karşın küresel iklim ve kirlilik koşullarının ağırlaşması ile bölgenin cazibesi artacaktır. Bunlara ek olarak yine emsalsiz değerlere sahip olan Atatürk silueti, âşıklık geleneği ve yöresel lezzetler de diğer turistik değerlerdir.

Bilindiği gibi turizme yönelik motivasyonun temelinde psikolojik, kültürel ve kişisel etmenler yatmaktadır. Psikolojik etmenler içinde buz turizmine yönelik ilginin yeni gelişen turizm türlerine olan ilgi ile eş değer olacağı belirtilmiştir. Özellikle doğal, kültürel ve arkeolojik açıdan var olan potansiyeli değerlendirilmeyen, az gelişmiş, tarıma dayalı bir ekonomisi olan ve sürekli nüfus kaybeden kırsal alanlar için buz turizmine yönelik ilgi ve farkındalığın artması bir fırsat olarak görünmektedir. Türkiye'de sosyoekonomik açıdan en geri kalmış, doğal çekicilikleri neredeyse bilinmeyen ve bu nedenle turizm ile tanışmamış bölgelerin başında Kuzeydoğu Anadolu volkanik platolar bölgesi gelmektedir. Bu az gelişmiş bölgede mevcut potansiyeli yeterince değerlendirilmeyen ancak sert kış mevsimini yöre halkı ve yerel yönetimler açısından avantaja çevirebilecek iki

göl bulunmaktadır. Bunlar birbirine oldukça yakın konumda bulunan Çıldır ve Aktaş gölleridir. Çıldır Gölü, Çıldır ilçe merkezine 3, Arpaçay ilçe merkezine 8 km uzaklıktadır. Çıldır Gölü turistik cazibe açısından değerlendirildiğinde spor, doğa ve macera turizmine uygunluk arz eden, ayrıca Kura Nehri kanyonlarına yakınlığı nedeniyle bu potansiyeli bir derece daha artan bir durgun su ortamıdır. Kış mevsiminin şiddetli karasal özellik gösterdiği ve karın yerde kalma süresi ile donlu günler sayısının fazla olduğu diğer yüksek bölgelerde olduğu gibi, Çıldır Gölü'nün her kış yaklaşık 5 ay boyunca donan yüzeyi farklı sportif, rekreatif ve turistik etkinliklere olanak sağlamaktadır. Hava sıcaklığın -10 derecenin altında uzun süre kaldığı bu yüksek irtifa gölünde göl yüzeyi 70-80 cm kalınlıkta yoğun ve masif bir buz katmanına dönüşmektedir. Göl yüzeyinin sportif temelli turistik etkinlikler açısından uygun hâle geldiği bu dönemde buz turizmi için doğal bir ortam sunmaktadır.

Alternatif turizm türlerinin çeşitliliği ve nadirliği turistik bir cazibe olmasının yanında bölgeye ulaşım, konaklama ve diğer hizmetlerin yetersizliği talebin oluşmamasına neden olmaktadır. Turizm kaynaklarının aktif hâle getirilmesi Ardahan'ın gelişmesine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ardahan İl Çevre Durum Raporu (2009), Ardahan Valiliği İl Çevre Orman Müdürlüğü, Ankara, Başak Matbacılık.
- Ardahan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, www.ardahankulturturizm.gov.tr/ (erişim tarihi: 16.01.2014).
- Ardahan Valiliği, www.ardahan.gov.tr/ (erişim tarihi: 16.01.2014).
- Çimen, H. (2014), "Ardahan'ın Turizm Potansiyeli", *Karadeniz*, (21).
- Çimen, H. (2016), "Gastronomi Turizmi Açısından Ardahan Mutfağının Önemi", *Karadeniz*, (32).
- Gündoğdu, H. (2000). *Kaleler ve Kuleler Kenti Ardahan*, Ardahan Valiliği Kültür Yayını, No. 4.
- Hacıoğlu, N., C. Avcıkurt, (2008), *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*, Ankara, Nobel Yayın.
- Kuvan, Y. (2002), "Korunan Alan-Turizm İlişkilerine Yönelik Kavramsal İrdeleme", *First Tourism Congress of Mediterranean Countries Bildiriler Kitabı*, April 17-21, Antalya, s. 419-428.
- Rızaoğlu, B. (2003), *Turizm Davranışı*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Tunç, A ve Saç, F. (1998), *Genel Turizm*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Zhang Na, Xiaocui Che ve Xiaowei Xu. (2014), "Research on the Construction of the Tourism Education Information Platform: A Case on the Geographic Information System of the Ice and Snow Tourism in Northeast China", *Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*, 6(8): 184-189.

Zhanqiang, T, Chuntian Gu ve Fuxing, T.; (2015), "Development Strategy of Changji-tu Ice and Snow Sports Tourism Industry Economic Circle", *Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*, 7(1):193-196.

www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/yih.pdf (erişim tarihi: 16.01.2020).

<http://www.serka.gov.tr/store/file/common/18caadc888adf1bf78065e87ce65f70a.pdf> (erişim tarihi: 16.01.2020).

www.cagla.eu/damalbebekleri.html (erişim tarihi: 16.10.2020).

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

Jacques Ellul, "Söz, bizi zamana yerleştirir." der. Bu çıkarsama, modern zamanlarda, epistemolojiyi, ontolojik açıdan varoluş sorununa karşı keskin bir reçete olarak sunma eylemidir. Zira günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri, rutinin kıskacında yer yer alışkanlıklara dönüşen davranışların içindeki nice değer kodlarının ve güzelliklerin yitip-giden zenginliğidir. Ardahan ili, modernleşme ve küreselleşmenin farksızlaştırdığı özgün değerlerin, zamanın ruhuna direnç gösterdiği güzide bir Anadolu toprağıdır. Endüstriyel kapitalizmin risklerle donattığı yerkürede, bozulmamış, bereketli ve güvenilir bir sığınaktır.

Ne var ki, buradaki tespitimiz, bıçak sırtı bir tespittir. Nitekim Ardahan'ın kirlenmemiş/el değmemiş doğa güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, güçlü birtakım gizil potansiyelleri ve sahip olduğu somut/soyut değerleri ile bir yandan işlenmeyi/değerlendirilmeyi beklerken; öte yandan titizlikle korunmayı ve muhafaza edilmeyi gerektirmektedir. Diyebilirim ki; Ardahan Değerlemeleri serisi; topyekûn bir söz olarak, bu hassasiyetlerle Ardahan'ı zaman(d)a yerleştirme gayretiyle ortaya çıkan bir şehir monografisidir.

Bu düşüncelerle, geçen yıl ilki hazırlanan Ardahan Değerlemeleri -I- kitabından sonra serinin 2. kitabı olan bu çalışmada, Ülkemizin farklı üniversitelerinden 34 yazarın daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 bilimsel makalesi yer almaktadır. Ardahan ili, pek çok zenginlik, varlık ve potansiyeli ile hemen tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahip olduğundan; sizler, Ardahan Değerlemeleri -2- kitabını okuduğunuz dönemde, serinin sonraki sayısı için bizler yolda olacağız. Kitabın ilgisine fayda getirmesini ümit ediyor; keyifli okumalar diliyoruz.

AKADEMİK YAYINCILIK

www.nobelyayin.com

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası'nın katkılarıyla basılmıştır.

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ - 2: Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör: Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Yayın No. : 3160
Beşerî Bilimler No. : 247
ISBN : 978-625-406-890-4
E-ISBN : 978-625-406-891-1
Basım Sayısı : 1. Basım, Aralık 2020

© Copyright 2020, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO. 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayımladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Emre Gürbüz -emre@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Kurtbaş, İhsan.

Ardahan Değerlemeleri -II- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar / Editör: İhsan Kurtbaş

1. Basım. XXII+ 532 s. 16x23,5 cm Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-406-890-4

E-ISBN : 978-625-406-891-1

1. Siyaset 2. Kültür 3. Ekonomi 4. Ardahan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mah. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No. 7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

BÖLÜM YAZARLARI

BÖLÜM 1: **YENİ SEÇİM VE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE SEÇMEN TERCİH VE KARARLARININ SOSYOLOJİSİ, DİNAMİKLERİ VE TAKTİKSELLİĞİ**
Ardahan İli Örneğinde 24 Haziran Seçimleri Üzerine Bir Araştırma
Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ
Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5828-6887>

BÖLÜM 2: **PARTİ KİMLİĞİ ALGISI**
Ardahan İli Örneğinde Lisansüstü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma
Dr. Öğr. Üyesi Onur Akçakaya
Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
Orcid ID: 0000-0002-7328-5380

Öğr. Gör. Canan Tun İnan
Samsun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-1727-9178"0000-0003-1727-9178

BÖLÜM 3: **ULUSAL ÖNEME HAİZ SULAK ALANIN YERELDEKİ ALGISI: AKTAŞ GÖLÜ (ARDAHAN) ÖRNEĞİ**
Dr. Öğr. Üyesi Murat Demirel
Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Kentleşme ve Çevre Sorunları
Orcid ID: 0000-0003-0994-545X

- BÖLÜM 4: ARDAHAN YÖRESİ HALILARI**
Prof. Dr. Bekir Deniz
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi*
- BÖLÜM 5: ARDAHAN YÖRESİ GELENEKLİ EL ÖRGÜSÜ YÜN ÇORAPLARI**
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Subaşı
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü
Orcid ID: 0000 0002 2254 0871*
- BÖLÜM 6: ARDAHAN'DA YAYLACILIK KÜLTÜRÜ VE YAYLACILIK FAALİYETLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR**
Leman Albayrak
*19 Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü, Beşerî ve İktisadi Coğrafya ABD Doktora Öğrencisi
Orcid ID: 0000-0001-6944-3852*
- BÖLÜM 7: ARDAHAN'IN TURİZM DEĞERLERİ**
Dr. Öğr. Üyesi Hürriyet Çimen
*Ardahan Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Turizm İşletmeciliği bölümü
Orcid ID: 0000-0001-6107-2444*
- BÖLÜM 8: 1900 YILI RUS ANSİKLOPEDİSİNE GÖRE ARDAHAN OKRUĞU**
Dr. Öğr. Üyesi Gülnara Goca Memmedli
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-9942-2670*
- BÖLÜM 9: ARDAHAN'IN İLLER ARASI REKABET ENDEKSLERİNDEKİ SEYRİ (2010-2020)**
Prof. Dr. Murat Şeker
*İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü, Bütçe ve Mali Planlama Ana Bilim Dalı
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-3925-6276>*
- Gülçin Çelikbıçak
*İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekonometri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-2685-179X>*

BÖLÜM 10: COĞRAFI İŞARETLİ ÜRÜNLERİN YEREL KALKINMA ÜZERİNE ETKİLERİ

Ardahan İli Örneğinde Bir Değerlendirme

Arş. Gör. Dr. Mustafa Caner Timur

Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Orcid ID: 0000-0002-3259-8495

Şevket Kaan Gündoğdu

Orcid ID: 0000-0002-1252-5256

BÖLÜM 11: İÇ GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN MAKRO VE MİKRO KURAMLAR İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: Ardahan İli Örneğinde Bir Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Coşkun

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,

İktisat Bölümü, İktisat Politikası Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0002-9561-7200

Arş. Gör. Sümeyye Kara

Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi,

Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0002-8636-3528

BÖLÜM 12: ARDAHAN'IN KRONİK GÖÇ SORUNU: Sosyoekonomik Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Deniz Özyakışır

Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Orcid ID: 0000-0002-9710-3238

BÖLÜM 13: TÜRKİYE'DEKİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ARDAHAN İLİNİN YERİ VE ÖNEMİ: SWOT Analizi ile Genel Bir Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin Ayvazoğlu

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle Meslek Yüksekokulu

Laborant ve Veteriner Sağlık Programı

Orcid ID: 0000-0003-2064-0657

Prof. Dr. Pınar Ayvazoğlu Demir

Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi

Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği

Orcid ID: 0000-0002-7010-0475

BÖLÜM 14 ARDAHAN İLİNDE SÜT SIĞIRCILIĞININ MEVCUT DURUMU, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Abdülkerim Diler

Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü

Orcid ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 15 ARDAHAN İLİNDE SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİNİN ÖNEMİ VE SIĞIRLARIN BAZI ZONOTİK HASTALIKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO

Laborant ve Veteriner Sağlık Bölümü

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-0559>

Uz. Dr. Ali Nazmi Can Doğan

Göle Devlet Hastanesi İç Hastalıklar Kliniği

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-8148>

BÖLÜM 16 ARDAHAN BÖLGESİNDE BUZAĞI VARLIĞI VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Abdülkerim Diler

Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü

Orcid ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 17 ARDAHAN İLİ KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE BAŞLICA GÖRÜLEN ENFEKSİYÖZ HASTALIKLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO, Göle-Ardahan

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-0559>

Uz. Dr. Ali Nazmi Can Doğan

Göle Devlet Hastanesi İç Hastalıklar Kliniği, Göle-Ardahan

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-8148>

BÖLÜM 18 ARDAHAN İLİ ARI YETİŞTİRİCİLERİNİN SOSYOEKONOMİK DURUMU VE ARICILIĞIN TEKNİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Zir. Yük. Müh. Sibel Selda Barak

Ankara Tarım ve Orman İl Müdürlüğü

Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü

Orcid ID: 0000-0002-9503-7361

Doç. Dr. Aziz Gül

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü

Orcid ID: 0000-0003-1158-5019

BÖLÜM 19

ARDAHAN VE ÇEVRESİNDE BAL ARISI KOLONİLERİNDE MEVSİMLERE GÖRE BAKIM ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Yaşar Erdoğan

*Bayburt Üniversitesi, Demirözü Meslek Yüksekokulu
Veterinerlik Bölümü*

Orcid ID: 0000-0001-6154-7008

BÖLÜM 20

ARDAHAN YÖRESİNDE BAL ARISI (*Apis mellifera L.*) KOLONİLERİNDE KIŞLATMA VE KIŞLATMANIN ÖNEMİ

Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz

*Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-9844-4229

Öğr. Gör. Kemal Yazıcı

Ardahan Üniversitesi Posof Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-1369-5994

Dr. Öğr. Üyesi Servet ARSLAN

*Akdeniz Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0003-3892-8130

BÖLÜM 21

KAFKAS ARISI (*Apis mellifera caucasica*), İZOLE BÖLGELERİ VE ARDAHAN İLİ GENELİNDE KORUMA ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Aziz Gül

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zooteknik Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-1158-5019

Doç. Dr. Mahir Murat CENGİZ

*Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-9844-4229

Öğr. Gör. Kemal YAZICI

*Ardahan Üniversitesi Posof Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-1369-5994

Dr. Öğr. Üyesi Servet ARSLAN

*Akdeniz Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu
Organik Tarım Bölümü*

Orcid ID: 0000-0003-3892-8130

SUNUŐ

Günümüz dünyasında bilimsel araştırma/yayın yapma, eğitim öğretim ve toplum hizmetleri olmak üzere üç temel rolü olan üniversiteler kuruldukları şehrin sanayisini, kentsel dokusunu, demografisini; sosyoekonomik, siyasal ve kültürel yapılarını doğrudan ve dolaylı şekilde etkileme kapasitesine sahip kurumsal yapılardır. Üniversiteler temel rol ve işlevlerini ancak varılmak istenilen hedefler doğrultusunda özgün bir misyona sahip olmaları sayesinde anlamlı ve etkili şekilde yerine getirilebilirler.

Bu çerçevede Üniversitemiz somut bilimsel veriler temelinde, bölgemizin ve şehrimizin iktisadi, sosyal, beşerî sermayesini ve genel olarak güçlü ve zayıf yönlerini göz önünde bulundurarak kendi özel misyonunu belirlemiştir. Ardahan Üniversitesi, esas itibarıyla coğrafi olarak etrafımızda yer alan Kafkasya, Orta Asya ve ayrıca Uzak Doğu'ya açılan bir bilim kapısı olmayı ve kendi hinterlandındaki bu geniş alanın ihtiyaçlarını gözeterek bilimsel faaliyetler yapmayı, iş birlikleri geliştirmeyi ve bölgesel kalkınma konusunda içinde bulunduğu coğrafyanın ufku olmayı misyon edinmiş bir üniversitedir.

Bu misyon çerçevesinde Üniversitemiz, şehrimizin değerleri ve potansiyellerini göz önünde bulundurarak yenilikçi, yaratıcı, uygulanabilir projeler üretmekte, patent çalışmaları yapmakta, iş birlikleri kurmakta, bilimsel araştırma ve yayınlar üretmektedir. Üniversitemizin üzerinde konuşlandığı Ardahan ili, aşağıda daha ayrıntılı ifade edildiği üzere, güçlü kaynakları; yer altı ve yer üstü zenginlikleri, maddi ve manevi değerleri, değerlendirilmeye açık ekonomik, sosyal, kültürel ve turistik potansiyelleriyle yurdumuzun çok önemli ve kendine özgü illerinden biridir.

Hem politik hem ekonomik düzeyde ülkemizin Orta Asya ve Kafkasya'ya açılan kapısı niteliğinde olan Ardahan, büyük bir jeostratejik ve jeopolitik öneme sahiptir. Bu bağlamda Üniversitemiz; Kafkasya, Orta Asya ve Uzak Doğu ülkeleri üzerine sosyal, siyasi, ticari, teknolojik ve stratejik araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca ülkemizde yükseköğretim alanında bir ilki başaran Üniversitemiz; İngilizce, Fransızca ve Almanca dışında Kafkasya ve Orta Asya'nın ortak dili olan Rusçada eğitim/öğretime ağırlık vermektedir.

Türk halk kültürü alanında Ardahan'ın müstesna ve özgün bir yeri olduğuna kuşku yoktur. Ardahan'daki Türk varlığı ve kültürünün yaklaşık 3000 yıl gerilere gittiği bilinmektedir. Bu tarihsel süreç içerisinde Türklerin Anadolu'ya giriş ve geçiş kapısı niteliğinde olan Ardahan, binyılların gelenek ve göreneklerinin aktarıcısı ve taşıyıcısı durumunda olan, çok güçlü ve özgün bir Âşıklık geleneğine ev sahipliği yapmaktadır. Üniversitemizde halk edebiyatı ve âşıklık geleneğinin yaşatılması için amacıyla özgün bilimsel araştırmalar yapılmakta, etkinlikler düzenlenmekte, eğitim öğretim faaliyetleri yürütülmektedir.

Ülkemizin en geniş ve verimli otlak alanlarına sahip olan Ardahan, flora çeşitliği bakımından dünyanın sayılı mekânlarından biri olmasıyla da dikkat çekmektedir. Ayrıca partikül madde açısından Dünya Sağlık Örgütü'nün izin verdiği sınır değerleri aşmayan Ardahan, ülkemizin havası en temiz illerinden birisi olan olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda Üniversitemiz; organik tarım, organik hayvancılık ve organik arıcılığı geliştirmeye yönelik bilimsel araştırma, yayın ve projeler üretmektedir. Bu noktada başta dilinin uzunluğu ve soğuğa dayanıklılığı açısından ülkemizde tek, dünyada dört nadide ırktan biri olan Kafkas arı ırkının gen merkezi de Ardahan'dır. Bu çerçevede Üniversitemizde Kafkas Arı ve Arıcılık Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kafkas arı ırkını korumak, geliştirmek noktasında çalışma ve projeler gerçekleştirilmektedir.

Ardahan, orman varlığıyla da çok önemli bir ilimizdir. İl merkezinin beş kilometre kuzeydoğusunda başlayan Ardahan ormanları, Kura Vadisi'nin etrafında dört parça sarıçam ormanından ve bu ormanları kuşatan geçiş çayırlarından oluşmaktadır. Çok çeşitli kullanım alanlarına sahip odunuyla sarıçam; işlenmesi kolay, dayanıklı ve bol reçineli oluşuyla pek kıymetli bir yapı malzemesidir. Üniversitemiz orman ürünleri endüstrisi alanında özellikle doğal malzemeden imal edilen organik oyuncak, mutfak ve süs eşyası gibi sektörlerin gelişmesine katkı sağlayacak bilimsel araştırmalar yapacak orman ürünleri ile ilgili bölüm ve programlar açmayı planlamaktadır.

İlimizi kuşatan ve turizm bağlamında büyük önem taşıyan sarıçam ormanları, özellikle kış sporları bakımından henüz yeterince değerlendirilmemiş eşsiz turistik olanaklara sahiptir. Üniversitemiz bu kapsamda kış sporlarının gelişimini ve yaygınlaşmasını, yüksek irtifa kamplarının kurulmasını, spor ve doğa turizminin gelişmesini sağlamak ve hizmet sektörüne eleman yetiştirilmesini temin etmek amacıyla bilimsel çalışma ve projeler gerçekleştirmektedir.

Sürekli eğitim ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında Üniversitemiz, şehirle bütünleşik bir şekilde sorunları tespit etmekte, tespit ettiği sorunlara çözümler üretmekte ve toplumsal kalkınmayı sağlayacak çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Sürekli Eğitim Merkezimiz Ardahan ilinin sosyoekonomik kalkınmasına, eğitim düzeyi ve kültürünün geliştirilmesine, bölge insanı ile etkin bir iletişim sağlayarak nitelikli insan gücünün yetiştirilmesine katkı sunmak amacıyla meslek edindirme kursları açmak, sosyal sorumluluk projeleri düzenlemek gibi çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

Sosyoekonomik düzeyde bölgemizin ve şehrimizin varlık ve potansiyellerini bilimsel şekilde anlamak ve bilinçli şekilde işlemek, ilimizin temel sorunlarını tespit etmek ve isabetli şekilde çözmek büyük bir önem taşımaktadır. *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı bu misyonu yerine getirme noktasında çok değerli ve kayda değer bir proje olma niteliği taşıyor. Editörlüğünü Üniversitemiz öğretim üyelerinden Doç. Dr. İhsan Kurtbaş'ın yaptığı *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı, Ülkemizin değişik üniversitelerinden çok sayıda akademisyenin katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Özgün makalelerin yer aldığı kitap, ilgilisi için önemli bir kaynak ve envanter niteliği taşımaktadır. Kitabın tüm ilgililere ve okurlara azami düzeyde yarar sağlamasını yürekten temenni ederim.

Prof. Dr. Mehmet Biber
Ardahan Üniversitesi Rektörü

ÖN SÖZ

Üniversiteler gerek dünyada gerekse ülkemizde kuruldukları şehirlerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında önemli misyonlar üstlenmişlerdir. Toplumsal değişim ve kalkınmada üniversitelerin rolü çok fazladır. Ardahan Üniversitesi, kuruluşundan bugüne kadar şehrimizde sosyal, kültürel, ekonomik hareketliliğe ve canlanmaya yol açmıştır. Özellikle il dışından gelen öğrenci, akademisyen ve diğer personeliyle Üniversite; şehrimize belirgin bir ivme kazandırmış, ekonomik ve sosyal yaşamda canlanma sağlanmıştır. Bu bağlamda Ardahan'ın sosyal, kültürel, entelektüel ve ekonomik değişimine tanıklık ediyoruz.

Üniversiteler, sağladığı ekonomik ve sosyal canlanmanın yanı sıra bilgi yaratma ve bu bilgiyi çevreye yayma faaliyetleri ile gelişmeye bir başka boyutta katkı sağlıyorlar. Buldukları illerin sosyal sermayesi, coğrafi, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak dönüşümleri sağlamada önemli rolleri vardır. Bu kapsamda Ardahan Üniversitesi, kuruluşundan itibaren sadece bir eğitim kurumu olmamış; aynı zamanda yoğun akademik, kültürel ve sanatsal etkinlikleri ile ilimizin gelişmesine ışık tutarak kalkınmada üretici rol üstlenmiştir.

Ardahan Üniversitesi, ekonomik kalkınma hedeflerinin ihtiyaç duyduğu bilgiyi, araştırma temelli misyonu ile şehrimizin güçlü yönleri üzerine yaptığı akademik çalışmalar, bilimsel kongreler, çalıştaylar ve konferanslar yoluyla sağlamaktadır. Bu çalışmalarını Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası olarak destekliyor, karşılıklı iş birliği ile çeşitli faaliyetler yürütüyoruz. Bu kapsamda bu yıl ikincisi hazırlanan *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı Ardahan'ın sosyal, ekonomik kültürel ve siyasi yönlerdeki birikimlerini dikkate alarak hazırlanmış, ilimiz için önemli bir değerdir. Serhat Şehrimizin her bir ögesi, araştırmacılar açısından bir veri kaynağı olarak ele alınmış olup çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyenlerimize şükranlarımı sunuyorum. Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası, Ardahan Üniversitesi ve şehrimizin karşılıklı etkileşim içinde yer aldığı Ardahan'ı daha ileriye taşıyacaklardır. Yeni çalışmaların devamını temenni ediyorum.

Çetin Demirci

Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı

EDİTÖRDEN

Jacques Ellul, “Söz, bizi zamana yerleştirir.” der. Bu çıkarsama, modern zamanlarda epistemolojiyi, ontolojik açıdan varoluş sorununa karşı keskin bir reçete olarak sunma eylemidir. Zira günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri, rutinin kıskacında yer yer alışkanlıklara dönüşen davranışların içindeki nice değer kodlarının ve güzelliklerin yitip giden zenginliğidir. Ardahan ili, modernleşme ve küreselleşmenin farksızlaştırdığı özgün değerlerin, zamanın ruhuna direnç gösterdiği güzide bir Anadolu toprağıdır. Endüstriyel kapitalizmin risklerle donattığı yerkürede bozulmamış, bereketli ve güvenilir bir sığınaktır.

Ne var ki buradaki tespitimiz, bıçak sırtı bir tespittir. Nitekim Ardahan’ın kirlenmemiş/el değmemiş doğa güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, güçlü birtakım gizil potansiyelleri ve sahip olduğu somut/soyut değerleri ile bir yandan işlenmeyi/değerlendirilmeyi beklerken öte yandan titizlikle korunmayı ve muhafaza edilmeyi gerektirmektedir. Diyebilirim ki *Ardahan Değerlemeleri* serisi; topyekün bir söz olarak, bu hassasiyetlerle Ardahan’ı zaman(d)a yerleştirme gayretiyle ortaya çıkan bir şehir monografisidir.

Bu düşüncelerle geçen yıl bu zamanlar *Ardahan Değerlemeleri - 1* kitabını yayımlamıştık. İlk sayıda ifade ettiğim üzere Ardahan ili, pek çok varlık ve potansiyeli ile tek bir kitapta tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahip olduğundan ilk sayısı esasen bir nüve olan bu seriyi, bundan sonraki sayılarımız ile geliştirmek ve geniş bir külliyata dönüştürmek niyetindeyiz. Bu bağlamda nihai amacımız; Ardahan’ın kronik sorunlarının yakından incelenmesinin yanı sıra ilin hâlen bakir sayılabilecek varlık, değer ve potansiyellerini araştırmak, değerlendirmek ve ilgililere fayda sağlayacak, onların değere dönüştürebileceği bilimsel kaynak sunmak, son kertede geniş ve ayrıntılı bir envanter oluşturmaktır.

Bu ideal ve amaç doğrultusunda özgün ve nitelikli makalelerin yer aldığı ve uzun erimli çabalar sonucunda hazırlanan **Ardahan Değerlemeleri 2- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar** kitabı, yayım aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Makale çağrısı, bu yılın ilk aylarında başlatılmış olup, ne mutlu ki, sizlerden büyük bir teveccüh görmüştür. Ön değerlendirme sürecini başarıyla geçen çalışmalar, kör hakemlik uygulamasına tabi tutulmuştur. Kitap 21 bölüm hâlinde düzenlenmiş, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 bilimsel makale kitaba dâhil edilmiştir.

Bu çerçevede kitapta; Ardahan'ın sosyopolitiği bağlamında Ardahan ilinde seçmen tercih ve kararlarını etkileyen faktörler, siyasal kimlik ve parti kimliği ile Aktaş Gölü'nün yereldeki algısı üzerine ampirik çalışmalar yer almaktadır. Ardahan'ın edebiyat, kültür ve coğrafyası mevzusunda Ardahan yöresinin halıları, çorapları, yaylacılık kültürü ve turizm değerleri gibi konular ele alınmaktadır. Ardahan'ın sosyo-ekonomisi kapsamında, Ardahan ilinin iller arası rekabetteki yeri, coğrafi işaretli ürünleri, bu ürünlerin yerel kalkınma üzerindeki etkileri, Ardahan'ın kronik göç sorunu ve Ardahan ili örneğinde iç göç hareketlerinin makro ve mikro kuramlar bağlamında değerlendirilmesi gibi konular işlenmektedir.

Ardahan'ın hayvancılığı hususunda, Türkiye'deki hayvancılık sektöründe Ardahan ilinin yeri ve önemi, Ardahan'da süt sığırcılığının önemi, mevcut durumu, sorunları, çözüm önerileri, görülen başlıca sığır hastalıkları, Ardahan'da bu buzağı varlığı, buzağı varlığının geleceği, Ardahan ilinde kaz yetiştiriciliği ve kazlarda görülen başlıca hastalıklar gibi konular incelenmektedir. Nihayet Ardahan arıcılığı konusunda Ardahan ili arı yetiştiricilerinin sosyoekonomik durumu, arıcılığın teknik özellikleri, Ardahan'da bal arılarının bakım çalışmaları, kışlatma, kışlatmanın önemi ve Ardahan ilindeki bal arılarını koruma çalışmaları gibi hususlar konu edinmektedir.

Kitaptaki makale başlıklarının belirlenmesinden, makalelerin toparlanıp insicamlı bir bütün olarak yayım aşamasına gelmesine kadarki süreçte, açıkçası üzerimizde bir yandan baskı, diğer yandan teselli olmak üzere iki farklı etki neşet etmektedir. Baskı oluşmaktadır zira söylenmeyenlerin söylenenlerin gölgesinde kalabileceği endişesi oluşmaktadır. Teselli de bulmaktayız çünkü çalışmamız kendince söylenmeyenlerin açığa çıkarılması amacını doğal olarak yerine getirdiğimizi düşündürmektedir. Bu bağlamda söylenmeyenleri söylemek, eksiklikleri tamamlamak ve hedef olarak ifade ettiğimiz üzere geniş bir bilimsel envanter oluşturmak adına *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabını okuduğunuz dönemde, serinin sonraki sayısı için bizler yolda olacağız.

Bu duygu ve düşüncelerle öncelikli olarak ve bilhassa Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Mehmet Biber Hocamıza teşekkürlerimizi sunarız. Sayın Rektörümüz bugüne kadarki çalışmalarımızda desteklerini esirgemediği gibi konusunu Ardahan'ın oluşturduğu bu projemizde de başından beri bizleri cesaretlendirdi ve özel yönlendirmelerle ufukumuzu ve yolumuzu açtı. Ayrıca *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabına kıymetli çalışmalarıyla katkı sunan bütün yazar ve araştırmacılara çok teşekkür ederim. Son olarak ise *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabının basımı için katkı sağlayan Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası'na çok teşekkürlerimizi sunuyorum. Sizlerle serinin sonraki sayısında yeniden görüşmeyi ümit ediyorum, keyifli okumalar diliyorum.

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

